

Modernizm Barikatlarda: Estetik, Polika, Ütopya

(Stephen Eric Bronner, çev. Ayşe Boren, İletişim Yayınları, ISBN: 9789750539237,
1. baskı - Aralık 2025, 280 sayfa)

Abdulsemet AYDENİZ

Dr. Öğretim Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, saydeniz@yyu.edu.tr, 0000-0002-0312-4928

Yirmi birinci yüzyılın kendine has özellikleri ile birlikte küresel ölçekte yaşanan siyasal dönüşümler ve bu dönüşümleri anlamlandırmaya yönelik tartışmalar, sosyal bilimler literatüründe giderek artan bir yoğunluk kazanmıştır. Liberal demokrasilerin krizine, popülist ve otoriter siyasal biçimlerin yükselişine, kamusal alanın dönüşümüne ve kültürel siyasetin merkezileşmesine odaklanan çok sayıda çalışma, bu dönemi yalnızca geçici bir sapma olarak değil, yapısal bir kırılma olarak ele almaktadır (Crouch, 2004; Fraser, 2019; Mounk, 2018; Norris & Inglehart, 2019; Streeck, 2016). Özellikle liberal demokrasilerin kurumsal olarak zayıflaması/dağılması, otoriter ve popülist iktidar biçimlerinin yaygınlaşması ve kamusal alanın giderek daralması, kültürel üretimin “tarafsız” bir alan olarak ele alınmasını giderek daha sorunlu hâle getirmektedir. Kültür, bir yandan piyasa mekanizmaları aracılığıyla etkisizleştirilirken, diğer yandan siyasal iktidarların meşruiyet üretiminde merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu koşullar altında estetik, ya siyasal iktidarın söylemsel aparatına dönüşmekte ya da politikadan bilinçli biçimde yalıtılarak “zararsızlaştırılmaktadır”. Her iki durumda da estetik alan, eleştirel potansiyelini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmış oluyor.

Stephen Eric Bronner’ın *Modernizm Barikatlarda: Estetik, Polika, Ütopya* adlı çalışması, modernizmi tarihsel bir sanat dönemi olarak kapatmak yerine, onu politik, etik ve ütopyacı bir mücadele biçimi olarak yeniden düşünmeye çağırması bakımından bu tartışmaların merkezinde yer alır. Amerika Birleşik Devletleri’nde Rutgers Üniversitesi’nde siyaset bilimi, karşılaştırmalı edebiyat, Alman dili ve edebiyatı bölümlerinde ders veren bir akademisyen olan Bronner’ın 2012 yılında yayımlanan kitabı, 2025 yılında Ayşe Boren tarafından Türkçeye kazandırıldı. Boren’in, kavramsal açıdan yoğun tartışmalar içeren kitabı okur için anlaşılır ve akıcı bir dile taşımayı başardığını söylemek mümkün. Kitap, modernizmin, yalnızca erken yirminci yüzyıla ait estetik deneylerle sınırlayan yaklaşımlara karşı çıkarak özellikle kriz anlarında yeniden ortaya çıkan bir eleştiri pratiği olduğunu savunur. Bu yönüyle eserin, günümüz dünyasında kültür, siyaset ve eleştiri ilişkisini birlikte düşünmek isteyenler için güçlü bir teorik referans niteliği taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bronner, eleştirel teori, siyaset felsefesi ve modernlik tartışmaları alanlarında çalışmalar yapan bir düşünürdür. *Reclaiming the Enlightenment: Toward a politics of radical engagement* (2004), *Of critical theory and its theorists* (2006), *Critical theory: A very short introduction* (2011) gibi Türkçede hâlâ olmayan ve alanlarında önemli metinler yazmış olan yazar Frankfurt Okulu geleneğiyle kurduğu eleştirel ilişki, onun demokrasi, ideoloji, kamusal alan ve kültür üzerine çalışmalarının temel eksenini oluşturmaktadır. *Modernizm Barikatlarda*, bu entelektüel hattın estetik alandaki yoğunlaşmış tartışması konumunda yer almaktadır.

Bronner bu kitapta modernizmi ne romantize eder ne de bütünüyle mahkûm eder. Modernizmi, çelişkilerle dolu bir tarihsel deneyim ve hâlâ tamamlanmamış bir eleştirel proje olarak ele alır.

Böylece modernizmi ya doğası gereği “ilerici” ya da kaçınılmaz biçimde “otoriter” olarak etiketleyen indirgemeci okumaların ötesine geçer. Kitap modernizmi kendi politik ve etik sınırlarıyla sürekli olarak yüzleştiren bir düşünsel alan olarak ele almasıyla öne çıkmaktadır. Kitap modernist sanatı, dünyadan elini eteğini çeken bir içe kapanma yerine modern dünyanın yarattığı yabancılaşma, tahakküm ve anlam kaybıyla doğrudan ilişkili olarak ele alır. Bu nedenle de modernist estetik, uzlaşma, üretmek gibi bir kaygı taşımaz; aksine rahatsız eder, zorlar ve çatışmayı görünür kılar. Bronner’in kendi ifadesiyle söylemek gerekirse; “modernist sanat dünyadan kaçmaz; onunla çarpışır” (2025, s. 3). Bu yaklaşım, günümüzde sanatın sıklıkla “ifade özgürlüğü” söylemi altında siyasetten arındırıldığı ya da piyasa dostu bir estetik nesneye indirgendiği koşullar düşünüldüğünde özellikle anlamlıdır. Bronner’a göre estetiğin politikadan ayrıştırılması, eleştirel gücün sistematik biçimde zayıflatılması anlamına gelir.

Bronner’a göre modernizmin ortaya çıktığı tarihsel bağlam, Aydınlanma’nın ilerleme ve rasyonalite vaatlerinin ciddi biçimde sarsıldığı bir dönemdir. Savaşlar, sanayileşme, kitlesel siyaset ve bürokratik rasyonalitenin yaygınlaşması, modern öznenin dünyayla kurduğu ilişkiyi derin bir krize sokmuştur. Modernist estetik, bu krizin biçimsel ifadesi olarak ortaya çıkar. Parçalanma, uyumsuzluk, kopuş ve disonans gibi modernist estetik stratejiler, Bronner’ın okumasında salt biçimsel deneyler değildir. Bunlar, dünyanın parçalanmışlığına verilen etik tepkilerdir. Modernist sanatçı, uyumlu bir dünya yanılması üretmek yerine, bu uyumsuzluğu görünür kılar. Bu yaklaşımı, estetikten sürekli olarak “anlaşılır”, “erişilebilir” ve “uzlaştırıcı” olmasının beklendiği güncel kültürel iklime karşı eleştirel bir tavır olarak görmek mümkündür.

Modernizim Barikatlarda kitabının ayırt edici en önemli yönlerinden biri, ütopya fikrini savunmaktan vazgeçmemesidir. Bu alanda yapılan entelektüel tartışmalarda ütopya sıklıkla ya totaliter projelerle özdeşleştirilmekte ya da “gerçekçilikten kopuk” bir hayal olarak değersizleştirilmektedir. Özellikle liberal siyasal düşünce içinde ütopyacı tahayyül, toplumu bütünüyle yeniden tasarlama iddiası nedeniyle baskıcı ve otoriter eğilimlerle ilişkilendirilmiştir (Popper, 2013; Berlin, 2002). Soğuk Savaş sonrası dönemde ise ütopya, tarihsel işlevini yitirmiş bir düşünce biçimi olarak sunulmuş; siyasal hayal gücünün yerini yönetim, teknik rasyonalite ve pragmatik reform söylemleri almıştır (Fukuyama, 2006). Buna karşılık eleştirel kuram geleneği içinde yer alan yaklaşımlar, ütopyanın bastırılmasını ideolojik bir işlem olarak değerlendirmiş ve ütopyacı düşüncenin yokluğunun mevcut düzeni doğal ve değiştirilemez gösterdiğini savunmuştur (Jameson, 2005; Levitas, 2013). Bronner da bu eleştirel çizgiye eklenerek ütopyayı kusursuz bir gelecek planı değil, mevcut toplumsal düzenin zorunlu olmadığını hatırlatan normatif ve eleştirel bir yönelim olarak yeniden düşünmeyi önerir. Bu bağlamda yazara göre ütopyadan vazgeçmek, siyaseti yönetim tekniklerine, sanatı ise dekoratif bir faaliyete indirgemek olur. Dolayısı ile “ütopya olmadan eleştiri yönünü kaybeder; eleştiri olmadan sanat süse dönüşür” (s. 146). Bu tespit, neoliberal siyasal aklın “alternatifsizlik” söylemiyle birleştiği günümüz koşullarında özellikle günceldir.

Bronner’ın çalışmasını güçlü kılan yönlerden biri, modernizmi idealize etmemesidir. Kitapta modernist estetiğin faşist ve otoriter projelerle kurduğu tarihsel ilişkiler açık biçimde tartışılır. Modernizmin “yeni”, “kopuş” ve “yeniden doğuş” vurguları, belirli tarihsel bağlamlarda baskıcı ideolojiler tarafından araçsallaştırılabilmektedir. Yazar bu duruma ilişkin uyarısını açık biçimde dile getirir: “Yanlış ellerde modernizm, özgürlüğün değil tahakkümün estetik dili hâline gelir” (s. 98). Bu uyarı, estetik yenilik ve radikal kopuş söylemlerinin kendi başına özgürleştirici olmadığını hatırlatır. Bronner’a göre sorun, modernizmin varlığı değil, modernist estetiğin hangi siyasal ve etik bağlamda kullanıldığıdır. Estetik radikalizm, eğer etik bir sorumlulukla ve demokratik bir duyarlılıkla birlikte düşünülmezse, kolaylıkla baskıcı projelerin hizmetine girebilir. Bu nedenle Bronner’ın uyarısının sanatın ve eleştirinin yalnızca cesur değil, aynı zamanda sorumlu olması gerektiğini vurgulayan insani bir hatırlatma niteliği taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bronner'a göre modernist eleştirinin en sorunlu ama aynı zamanda en öğretici yönü, kitle siyasetiyle kurduğu mesafeli ve hiyerarşik ilişkidir. Modernist eleştiri, tarihsel olarak kendisini çoğu zaman toplumsal hakikati kavrayan ayrıcalıklı bir konuma yerleştirmiş ve bu konumu kitle karşısında tanımlamıştır. Bu durumda kitle, kendi deneyimlerinden siyasal ve kültürel anlam üretebilen bir özne olarak değil; estetik ve politik olarak yönlendirilmesi gereken bir topluluk olarak tahayyül edilmiştir. Yazar, modernist eleştirinin bu "aydınlatma" iddiasının eleştirel gücü artırdığını kabul eder; ancak bu gücün, demokratik temsil fikrini zayıflatan bir yan etki ürettiğini de açıkça vurgular (ss. 92–95).

Bu noktada Bronner'ın asıl kaygısı daha belirgin hâle gelir. Eleştiri, kitleyle konuşmadan kitle adına konuştuğunda siyasal alanın bir unsuru olmaktan çok onun yerine geçme riski taşır. Bronner bu durumu, eleştirinin normatif konumunu mutlaklaştırması olarak tanımlar ve şu uyarıyı yapar: "Eleştirel jest, kendisini demokratik öznelerin yerine ikame ettiğinde, özgürleştirici olmaktan çıkar" (s. 97). Bu nedenle modernist eleştiri, yalnızca iktidara karşı değil, kendi temsil iddiasına ve normatif üstünlük varsayımına karşı da temkinli olmak zorundadır; aksi hâlde eleştiri, demokratik siyaseti güçlendirmek yerine teknokratik ve elitist bir otorite biçimine evrilebilir (ss. 96–99). Tam bu noktada Bronner'ın modernizme dair en politik uyarılarından biri, eleştirel düşüncenin zamanla uzmanlık siyasetine dönüşme riskidir. Eleştirel estetik, kendisini hakikatin yegâne taşıyıcısı olarak konumlandığında, estetik yargı ile siyasal temsil arasındaki mesafeyi kapatmak yerine derinleştirir. Bu durum, eleştiriye özgürleştirici bir pratik olmaktan çıkararak sessiz bir otorite biçimine dönüştürür. Günümüzde teknokratik yönetim biçimlerinin "uzman görüşü" söylemiyle demokratik tartışmayı ikame etmesi, Bronner'ın bu uyarısını son derece güncel kılmaktadır. Bu nedenle yazar, estetik eleştirinin yalnızca iktidara değil, kendi konumuna da eleştirel bakması gerektiğinin altını çizer.

Kitap boyunca modernizmi ne bir kurtuluş anlatısı ne de tarihin karanlık bir sapması olarak sunan Bronner'ın alana asıl katkısı, modernizmi sürekli olarak kendi politik ve demokratik sınırlarıyla yüzleşmeye zorlamasıdır. Eleştiri barikatta kalabilir; ancak bu barikat kitleyi dışlayan bir yüksek mevziye dönüştüğünde, eleştirel olmaktan çıkar ve temsil iddiasını yitirir. Bronner'ın modernizmi hâlâ "barikatlarda" düşünmesinin nedeni de budur: Eleştiri, ancak demokratik sorumluluğunu kaybetmediği sürece politik kalabilir. Aksi hâlde barikat, eleştirinin değil, kopuşun simgesine dönüşür.

Kaynakça

- Berlin, I. (2013). *The crooked timber of humanity: Chapters in the history of ideas*. Princeton University Press.
- Bronner, S. E. (2025). *Modernizm barikatlarında: Estetik, politika, ütopya* (A. Boran, Çev.). İletişim Yayınları.
- Bronner, S. E. (2004). *Reclaiming the Enlightenment: Toward a politics of radical engagement*. Columbia University Press.
- Bronner, S. E. (2006). *Of critical theory and its theorists* (2nd ed.). Blackwell Publishing.
- Bronner, S. E. (2011). *Critical theory: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Crouch, C. (2014). *Post-demokrasi* (A. E. Zeyekoğlu, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Fraser, N. (2021). *Eski ölüyor, yeni doğamıyor: İlerici neoliberalizmden Trump'a ve ötesine* (A. Çavdar, Çev.). Metis Yayınları.
- Fukuyama, F. (2011). *Tarihin sonu ve son insan* (V. Tekelioğlu, Çev.). Panama Yayıncılık.
- Jameson, F. (2009). *Ütopya denen arzu* (V. Atmaca, Çev.). Metis Yayınları.
- Levitas, R. (2013). *Utopia as method: The imaginary reconstitution of society*. Palgrave Macmillan.
- Mounk, Y. (2021). *Demokrasinin halkla imtihanı: Liberal demokrasinin krizi ve otoriter popülizmin yükselişi* (İ. Özekmekçi, Çev.). h20 Kitap.
- Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge University Press.
- Popper, K. R. (2011). *Açık toplum ve düşmanları* (M. Tunçay, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Streeck, W. (2016). *Kapitalizm nasıl sona erecek? Aksayan bir sistem üzerine yazılar* (B. Doğan, Çev.). Tellekt Yayınları.